

Tożsamość dużego miasta na przykładzie Białegostoku¹

Białystok to największe miasto północno-wschodniej Polski, które jest ekonomicznym, administracyjnym, kulturalnym i akademickim centrum regionu. Pomimo pełnienia tej dominującej roli, stolica województwa podlaskiego nie została do tej pory wnikliwie scharakteryzowana i określona. Warto przyjrzeć się temu miejscu bliżej i dokonać analizy pod kątem specyfiki i społecznych wyobrażeń mieszkańców na temat miasta, w którym żyją. Mimo wielu analiz dotyczących Białegostoku i specyfiki miasta, nie pojawiła się jeszcze potrzeba głębszej refleksji nad zasadnością kompleksowego podjęcia tematyki tożsamości. Problemy i bolączki w dużej mierze biorą się z nieznamomości specyfiki tego miasta. Próba odtworzenia społecznego obrazu Białegostoku w świadomości mieszkańców mogłaby okazać się przydatną w odnalezieniu odpowiedzi na pytania o jego dzisiejszą rolę i miejsce.

Białystok z pewnością potrzebuje merytorycznej, profesjonalnej debaty „tożsamościowej”, której efekty byłyby wskazówką co do dalszych poczynań w rozmaitych dziedzinach funkcjonowania stolicy województwa podlaskiego. Rozważania, będące tematem niniejszego artykułu, skupiają się – w związku z powyższym – wokół problematyki tożsamości dużego miasta, jakim jest Białystok. Podstawowe pytanie, na które zostanie podjęta próba odpowiedzi brzmi: czy Białystok posiada ukształtowaną tożsamość?

Tożsamość miasta – definicja

Tożsamość miasta można uznać za rodzaj tożsamości grupowej, jak na przykład opisywana przez Antoninę Kłoskowską tożsamość narodowa. Wnioski uczonej można przenieść na inne grupy zbiorowe. Jak

¹ Niniejszy artykuł powstał na podstawie wyników badania przeprowadzonego na potrzeby rozprawy doktorskiej zatytułowanej *Procesy kształtowania (się) świadomości dużego miasta na przykładzie Białegostoku*.

zauważyła A. Kłoskowska, tożsamość narodowa danej zbiorowości to „jej zbiorowa samowiedza, jej samookreślenie, tworzenie obrazu własnego i cała zawartość, treść samowiedzy, a nie z zewnątrz konstruowany obraz charakteru narodowego” (Kłoskowska 2012: 99). Jak konkluduje autorka, to dzięki kulturom narody są wyobrażonymi, ale jednak realnie działającymi wspólnotami komunikowania, a znaczącymi czynnikami identyfikującymi i określającymi są centra narodowej tożsamości zbiorowej oraz naczelne wartości i symbole narodowe, przyswajane w procesie kulturalizacji (Kłoskowska 2012: 88, 101-102, 108). Do analizy zagadnień dotyczących kategorii „narodu”, autorka posługuje się „redukcją indywidualizującą”. Zjawiska opisywane jako „naród” A. Kłoskowska bada na poziomie „przeżyć i doświadczeń jednostek, członków narodowych wspólnot i uczestników narodowych kultur”. Podobna do powyżej scharakteryzowanej idea przyświecała powstaniu definicji tożsamości miasta, która zostanie zaprezentowana w dalszej części artykułu. Zgłębianie kwestii dotyczących tożsamości miasta wydaje się niemożliwe bez poznania opinii oraz przekonań mieszkańców na temat miejsca, w którym żyją. Co warto podkreślić, zdaniem A. Kłoskowskiej oprócz uczestnictwa w narodowej wspólnotce człowiek jest także członkiem innych grup, a więc może identyfikować się z wieloma społecznościami (Kłoskowska 2012: 103). Samo zjawisko narodowości nie jest jednoznaczne. Najwyraźniej jest to widoczne na pograniczach, gdzie jednostki funkcjonują np. między dwiema grupami narodowymi i kulturowymi, a rezultatem takich okoliczności jest zjawisko ambiwalencji lub biwalencji narodowej (Kłoskowska 2012: 424). Wielce prawdopodobne, że z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku Białegostoku, tj. z niskim poczuciem przynależności, które jest kompensowane utożsamianiem się z regionem – miejscem pochodzenia wielu przyjezdnych mieszkańców miasta.

Zdaniem Andrzeja Sadowskiego, analiza tożsamości miasta to próba znalezienia odpowiedzi na pytania o to,

czym jest miasto przede wszystkim, jakie są uogólnione postawy względem miasta, jaka jest (jeżeli jest?) podstawowa, społeczno-kulturowa definicja miasta (...). Tożsamość miasta stanowi swoisty rodzaj poczucia zbiorowego, uogólnionej postawy, takiego zgeneralizowanego utożsamienia z miastem, które pozwala łączyć w całość wielość elementów (czynników) składających się na złożoną architektoniczno-urbanistyczną oraz społeczno-kulturową tkankę miasta. W obręb uogólnionej postawy względem miasta lub zgeneralizowanego utożsamienia z miastem wchodzi przynajmniej następujące utożsamienia cząstkowe (identyfikacje): tożsamość terytorialna z miastem, tożsamość ideologiczna, złożone postaci utożsamienia

z mieszkańcami miasta, poczucie ciągłości historycznej i towarzyszące temu utożsamienie z historią miasta i jego mieszkańców, „zakorzenienie” w semiotyce miasta oraz wyraźne poczucie odrębności w stosunku do innych miast (Sadowski 2019: 47).

Zarówno zdaniem Antoniny Kłoskowskiej, jak i Andrzeja Sadowskiego, możemy zatem mieć do czynienia z jedną tożsamością, na którą składa się kilka utożsamień lub identyfikacji.

Interpretacje pojęcia „tożsamość miasta” są zróżnicowane i można w nich odnaleźć eksponowanie różnych cech, które uznawane są jako podstawa definicji. Proponowana poniżej koncepcja opisowa tożsamości miasta odwołuje się do przywołanego stanowiska Andrzeja Sadowskiego oraz do sposobu ujmowania tożsamości przez Antoninę Kłoskowską. Tożsamość miasta stanowi uogólniony, łączny wizerunek zbudowany na podstawie poszczególnych utożsamień, według następujących wymiarów: poczucia więzi mieszkańców z danym miastem, indywidualnego obrazu miasta w świadomości mieszkańców, przywiązania do terytorium, przywiązania do układu architektoniczno-urbanistycznego, stosunku do historii miasta, poczucia odrębności oraz wizerunku zewnętrznego.

Elementem podstawowym tożsamości jest **poczucie więzi mieszkańców z danym miastem**. Wydaje się ona bazą i składnikiem koniecznym do formułowania głębszych ocen i opinii na temat miejsca, w którym żyjemy. Wiąż z miastem to swoiste poczucie przynależności do niego. Może być ono wyrażane z jednej strony poprzez pozytywne sądy, a z drugiej na przykład poprzez realne działania na rzecz lokalnej społeczności. W przypadku Białegostoku można uznać, że **wiąż z miastem jest dość niska. Jest to cecha miasta migracyjnego i mieszkających tu „przybyszów”, którzy ciągle są emocjonalnie bardziej związani ze swoimi miejscami pochodzenia.**

Charakter miasta, jego specyfika składają się na **indywidualny obraz miasta w świadomości mieszkańców**. Ten indywidualny obraz tworzy nasze wyobrażenie o mieście, które nosimy w sercu, albo które mamy w głowie. Mogą to być pogłębione refleksje na temat danego miejsca, czy pojedyncze hasła przychodzące na myśl, gdy słyszymy nazwę naszej miejscowości.

Z pierwszym z elementów nierozzerwalnie łączy się kolejny – **przywiązanie do terytorium**. Świadomość wyboru danego miejsca jako przestrzeni do życia, nauki czy pracy bardzo często wynika z przywiązania do tego miejsca. Na przełomie XX i XXI w. wielu młodych ludzi marzyło o tym, żeby po skończeniu liceum wyjechać z Białegostoku i znaleźć życiową przestrzeń np. w Warszawie. Dziś także widać *exodus* młodych i zdolnych,

lecz wśród nich pojawiają się grupy młodzieży, która świadomie wybierają życie w Białymstoku lub powrót do tego miasta po okresie studiowania czy zdobywania doświadczenia zawodowego poza stolicą województwa podlaskiego. Właśnie przywiązanie do terytorium, pewnego rodzaju poczucie bezpieczeństwa, które daje bliska przestrzeń powoduje, że ludzie nie emigrują, na miejscu próbują sobie stworzyć miejsce najlepsze do życia.

Przywiązanie do układu architektoniczno-urbanistycznego, wartości materialnych w nim ulokowanych, jak zabytki czy charakterystyczne elementy małej architektury, to kolejny składnik. Miasto to przecież także określona przestrzeń, nadająca danemu miejscu charakter, stymulująca jego rozkwit lub odwrotnie – hamująca rozwój. Przestrzeń miast wpływa na mieszkańców, definiuje ich zachowania. Sprawia, że w danym miejscu ludzie czują się dobrze, a w innych nie. Specyfika przestrzeni sprawia, że niektóre miejsca są przez mieszkańców chętnie odwiedzane, a inne omijane. Dobrze zaprojektowane miasto to takie, którego rozwój planowany jest w sposób mądry i rozsądny. To miejsce, w którym dobrze się żyje i które nie nastęrcza mieszkańcom zbyt wielu problemów. Przywiązanie do układu architektoniczno-urbanistycznego oznacza również przywiązanie do zabytków, charakterystycznych elementów, które tworzą charakter miasta i stanowią o jego specyfice.

Ważnym, lecz często niedocenianym elementem jest **stosunek do historii miasta**. W takim miejscu jak Białystok wydaje się to szczególnie widoczne. Każde miasto ma swoją historię, która zdefiniowała jego obecny kształt. Stolica województwa podlaskiego to miasto stosunkowo młode, ale niezwykle ciekawe, jeśli chodzi o skład osobowy mieszkańców. Przez wiele lat zamieszkiwali tu obok siebie ludzie różnych narodów i grup etnicznych. Różnorodność nadała charakter miejscu i stała się bazą, na której stworzono podwaliny miasta. Okres II wojny światowej zburzył istniejący porządek. Zmienił się skład mieszkańców, a miasta takie jak Białystok w dużej mierze zostały zamieszkane przez emigrantów z okolicznych wsi. Ta tendencja nie jest wyróżnikiem tylko stolicy województwa podlaskiego. Takie procesy zachodziły oczywiście również w innych miastach Polski. Świadomość historii jest jednak niezwykle ważna z perspektywy rzeczywistego utożsamiania się z miastem. To historia danego miejsca pomaga je lepiej zrozumieć, odkryć jego charakter czy cechy szczególnie. W przypadku Białegostoku wciąż pojawia się problem nieuwzględniania w pamięci żydowskiej przeszłości miasta

Na tożsamość miasta składa się **poczucie odrębności** od innych miast; świadomość cech, wartości, które są charakterystyczne tylko dla danego miejsca i odróżniają je od innych. Bardzo często tożsamość miejsc tworzy

się w opozycji do innych, obcych. Widoczne jest to np. w miastach śląskich, których tożsamość często była budowana w opozycji do tych zagłębiowskich. Budowanie poczucia wspólnoty poprzez akcentowanie odrębności od innych jest zauważalne również tam, gdzie na danym terytorium funkcjonują np. dwa ośrodki miejskie o zbliżonych aspiracjach i możliwościach. Przykładem takich miast są Bydgoszcz i Toruń czy Gorzów Wielkopolski i Zielona Góra. Miasta, w których wyraźne jest poczucie odrębności od sąsiada, a inność i wyjątkowość akcentowana w dyskursie publicznym. Poczucie odrębności może być spoiwem, siłą łączącą mieszkańców w opozycji do innych, obcych. Ważne jest, aby służyło wewnętrznej integracji, a nie było jedynie czynnikiem różnicującym i podsycającym ewentualne spory i konflikty.

Tożsamość miasta jest budowana także przez **wizerunek zewnętrzny** – sumę naszych przeświadczeń na temat tego, co o nas samych i naszym mieście sądzą inni. Nie jest to poczucie odrębności, a raczej suma stereotypów funkcjonujących na temat danego miasta wśród osób z zewnątrz. To opinie mówiące, jak miasto jest postrzegane przez mieszkańców innych części regionu czy kraju. Tożsamość Białegostoku wydaje się tu szczególnie przykładem tożsamości miasta konstruowanej w oparciu o wizerunek zewnętrzny. To właśnie opinie osób spoza miasta, przekaz medialny dotyczący stolicy województwa zaważył na tym, jak przez lata postrzegali je mieszkańcy. Stereotypowe mówienie o „Polsce B”, stolicy disco-polo czy „mieście śledzi” to terminy krzywdzące, które na długo weszły do świadomości wielu białostoczan i nie pozwoliły im sądzić o mieście inaczej.

Podsumowując powyższe rozważania należy przyjąć, iż **tożsamość miasta** to coś więcej niż suma tożsamości mieszkańców. To uogólniony sens i znaczenie, jakie danemu miejscu i zamieszkującej je zbiorowości przypisują jego mieszkańcy na podstawie własnych odczuć i opinii, a także na bazie tego, jak inni postrzegają dane miejsce, jakie przypisują mu cechy i wartości. Tożsamość miasta odnosi się zarówno do cech mieszkańców, jak i cech danej przestrzeni miejskiej, istniejących w niej wartości uogólnionych – materialnych i niematerialnych, które powodują, że miasto staje się „oswojone”, a poszczególni mieszkańcy czują się integralną częścią tej wyobrażonej całości oraz gotowi są do podejmowania działań na rzecz miasta.

Tożsamość dużego miasta, w odróżnieniu od małego miasta czy wsi, odnosi się do przestrzeni posiadających bardziej rozbudowane i złożone układy urbanistyczne, w których znajduje się większe nagromadzenie

symbolicznych miejsc czy budynków, a także bardziej złożone struktury społeczne.

Warto zaznaczyć, że próba stworzenia jednej definicji, która mogłaby być wykorzystywana do analizy różnorodnych miejsc, jest zadaniem niezwykle trudnym. Miasta zbyt różnią się między sobą, funkcjonują w innych warunkach, mają różne historie i tradycje, zamieszkują je różni mieszkańcy. Cechy przestrzenne ośrodków miejskich także różnią się między sobą. Zróżnicowane są układy urbanistyczne oraz bogactwo architektoniczne miast. Przydają one charakteru i splendoru jednym miejscom, w przypadku innych raczej pomniejszają prestiż i wyjątkowość.

Badanie tożsamości Białegostoku

Głównym celem badania było poznanie odpowiedzi na pytanie: czy Białystok i jego mieszkańcy mają ukształtowaną tożsamość? A ponadto – jakie charakterystyczne cechy są lub mogą stać się elementami kształtującymi tożsamość Białegostoku i białostoczan? Praktycznym celem miała być próba ukazania, jakim miastem jest Białystok kończącego się drugiego dziesięciolecia XXI w. i jacy są jego mieszkańcy, a także próba odpowiedzi na pytanie, w jakim kierunku Białystok winien się rozwijać, jakim powinien się stawać i być. W związku z powyższym, przedmiotem uwagi były również oczekiwania mieszkańców wobec ich miasta i funkcji, jakie ich zdaniem powinno ono pełnić.

Podstawowe pytanie badawcze brzmiało: czy Białystok jest traktowany przez mieszkańców jako ukształtowana i złożona całość społeczna oraz architektoniczno-urbanistyczna? Celem analizy było ustalenie, w jaki sposób mieszkańcy wartościują swoje miasto i czy się z nim identyfikują. Czy białostoczanie mają poczucie więzi z miastem? Ponadto, jak jest przez mieszkańców oceniana przestrzeń miasta oraz czy białostoczanie czują przywiązanie do terytorium, na którym mieszkają. Czy Białystok posiada ogólnie rozpoznawalne symbole i – o ile takie są – jaką rolę pełnią w społecznym odbiorze.

Z uwagi na tematykę i chęć dotarcia do osób, które mają ukształtowane postawy i wiedzę na temat tożsamości miasta, przeprowadzone zostało badanie jakościowe z wykorzystaniem indywidualnych wywiadów pogłębianych. Narzędziem, które zostało użyte był kwestionariusz wywiadu, składający się z 35 pytań otwartych oraz pytań metryczkowych. W celu dotarcia do badanych wykorzystano nieprobabilistyczny sposób doboru próby – dobór celowy. Do części badanych udało się dotrzeć za pomocą metody kuli śnieżnej (*snowball sampling*). W badanej próbie znalazło się

51 osób: 26 kobiet i 25 mężczyzn, w wieku od 20 do 66 lat. Większość badanych osób miało wykształcenie wyższe. Byli wśród nich przedstawiciele różnych grup zawodowych: artyści, dziennikarze, urzędnicy, dyrektorzy oraz pracownicy instytucji kultury, nauczyciele: szkolni i akademicy, politycy, przedsiębiorcy, a także społecznicy, przedstawiciele mniejszości narodowych i religijnych. Większość osób badanych mieszka w Białymstoku od urodzenia (31). Rodzice 30 badanych byli lub są mieszkańcami Białegostoku. Rodzice jedynie ośmiu osób mieszkają w Białymstoku od urodzenia.

Badanie zostało przeprowadzone w okresie od sierpnia do końca listopada 2014 r. W celu ukazania szerszego kontekstu kształtowania białostockiej tożsamości, dokonano także analizy m.in. dokumentów strategicznych Urzędu Miejskiego: strategii rozwoju miasta, dokumentów dotyczących marketingu, kultury, czy folderów turystycznych.

Tożsamość Białegostoku

W historii Białegostoku wyraźnie zauważalne są okresy, w trakcie których kształtowała się tożsamość. Na początkowym etapie rozwoju miasta był to „Białystok rezydencjalny” – miasto rozkwitu za czasów Izabeli i Jana Klemensa Branickich. Kolejnym ważnym momentem był czas rozwoju związany z gospodarczymi aspektami funkcjonowania miasta, a więc „Białystok przemysłowy”. Istotnym okresem był ten tuż po odzyskaniu przez miasto niepodległości, a więc „Białystok polsko-żydowski”. W wyniku II wojny światowej Białystok zmienił swój charakter, zarówno ówczesny czas można więc określić mianem „Białegostoku uprzemysławiającego się – powojennego”. Białystok po 1989 r. to miasto poszukujące tożsamości, w którym widoczne jest zróżnicowanie kulturowe.

W świetle zebranego materiału badawczego, trudno jest odnaleźć specyfikę dzisiejszego miasta i opisać jego tożsamość. O Białymstoku nie można mówić jako o w pełni ukształtowanej całości społeczno-urbanistycznej. Zdaniem badanych stolica województwa podlaskiego to: „piękne miasto do życia”, ich „miejsce na ziemi”, „miejsce (ich) urodzenia”, czy po prostu „moje miasto”. Oprócz cech pozytywnych stolicy województwa podlaskiego przypisywane są także cechy negatywne. Białystok uznawany jest za duże miasto z wygórowanymi ambicjami władz i mieszkańcami o małomiasteczkowej mentalności, „miasto peryferyjne”, z kompleksem zapóźnienia, a jednocześnie nie w pełni wykorzystujące swój potencjał i szanse rozwojowe. Zdaniem białostoczan to także „duża wieś”. Inne cechy i wartości przypisywane Białemustokowi to: miasto o „odrębnej”

historii na tle mapy Polski, kolebka kultur, miasto tańca, studentów, bluesa, esperanto, stolica disco–polo, mody, miasto-przystanek, czy miasto wciąż poszukujące tożsamości.

Zdecydowana większość badanych uznała, że istnieją cechy, które wyróżniają Białystok na tle innych polskich miast. Takiej odpowiedzi udzieliło 46 osób. Jako wyjątkowe atrybuty stolicy województwa podlaskiego wskazano m.in.: „zielen”, „wielokulturowość”, „gościnność i otwartość mieszkańców”, a także cechy związane z przestrzenią – kameralność centrum miasta, fragmenty architektury, takie jak: kościół św. Rocha, Pałac Branickich, Dom Partii.

Różnorodność odpowiedzi pozwala wysunąć wniosek, że brakuje jednej, konkretnej, charakterystycznej i rozpoznawalnej cechy, zdaniem badanych wyróżniającej Białystok na tle innych miast. Białostoczanie różnie postrzegają miejsce, w którym żyją. Tę niejednorodność dobrze obrazują wypowiedzi, według których Białystok to miasto kontrastów.

Spośród wielu cech przypisywanych Białemustokowi szczególnie widoczne są właśnie te, które można określić jako kontrastowe. Położenie Białegostoku z jednej strony postrzegane jest jako peryferyjne i traktowane jako czynnik obniżający prestiż miasta, z drugiej zaś uznawane za szansę rozwojową we współpracy ze Wschodem. Kontrastowość Białegostoku dostrzegana jest w tym, co stare i tym, co nowe, murowane i drewniane, wysokie i niskie. Cechy te odnoszą się przede wszystkim do architektury. Wiejskie cechy białostoczanie – wiejski styl życia, brak mieszczan, kultury miejskiej i prawdziwego etosu miasta są dostrzegane na równi z tymi, które można uznać za miejskie. Za cechę wyróżniającą Białystok badani uznali zielen, jednocześnie podkreślając, że miasto jest stale tej zieleni pozbawiane i zostało „zabetonowane”. Otwartość miasta, gościnność białostoczanie kontrastują z zachowaniami rasistowskimi niektórych mieszkańców. Liczba przestępstw na tle rasowym jest wysoka – drugie miejsce w Polsce, a zarazem w Białymstoku zdarza się najmniej przestępstw na 1 tys. mieszkańców – trzecie miejsce w Polsce według raportu Europolis (Arak 2017). Aktywność na rzecz miasta jednych grup mieszkańców współistnieje z wyraźną pasywnością innych białostoczanie, którzy nie angażują się w życie miasta. Białystok postrzegany jest jako stolica disco–polo, ale to także miasto bluesa, hip-hopu, metalu.

Indywidualny obraz miasta w świadomości mieszkańców udało się poznać m.in. dzięki pytaniu o cechy, jakich Białemustokowi brakuje, aby badani mogli określić miasto mianem „mojego”. Stolica województwa podlaskiego jest miastem badanych ponieważ identyfikują się z tym miejscem: „tu się urodzili”, „tu żyją” i „z tym miastem wiążą swoją

przyszłość". Ci, którzy dostrzegają niedostatki podkreślali, że miastu brakuje: terenów zielonych, klimatycznych dzielnic, otwartości na innych oraz na inność i różnorodność, tolerancji, traktowania odmienności jako wartości, a nie zagrożenia. Słabością Białegostoku jest brak wyraźnej tożsamości i brak szacunku wobec przeszłości.

Zdaniem badanych, miastu brakuje kulturalnego ducha – większej aktywności artystów, środowisk twórczych, ale także mieszkańców jako odbiorców i uczestników kultury. Problemem jest także brak licznej i aktywnej inteligencji – „lokalnych patriotów”, którzy mieliby istotny wpływ na kształt i rozwój miasta. Ponadto badani wspominali o zbyt małym zaangażowaniu rządzących w sprawy obywateli, a zarazem słabo rozwiniętej oddolnej działalności grup oraz ruchów miejskich. W ich przeświadczeniu to przejaw niewystarczająco wykształconego społeczeństwa obywatelskiego.

Ponadto w Białymstoku postępuje degradacja historycznych przestrzeni (Bojary, Chanajki), panuje wiejski styl życia mieszkańców, nastąpił upadek małych sklepów w efekcie powstania galerii handlowych, mamy do czynienia ze zbyt dużą skostniałością instytucji kultury, brakiem lotniska, zbyt małą przedsiębiorczością miasta i samych mieszkańców oraz brakiem możliwości współdecydowania o rozwoju stolicy województwa podlaskiego.

Badani podzielili się także swoimi oczekiwaniami co do rozwoju miasta i jego przyszłego kształtu. Jaki jest więc „Białystok marzeń”? Ich zdaniem powinno być to miejsce wygodne do życia, miasto dla ludzi – przestrzeń nastawiona na mieszkańców oraz na ich potrzeby. Stolica województwa podlaskiego ma szansę stać się miejscem pozwalającym na dobre, spokojne życie, a jednocześnie być na jak najlepszym poziomie ekonomicznym. Powinna być miastem – marzą badani – do którego nie tylko zjeżdża się na starość, lecz w którym się dobrze i dostatnio żyje bez względu na wiek. Miejscem zapewniającym harmonię między życiem prywatnym a zawodowym, nie zaś miastem o klimacie „wielkomiejskiego wyścigu szczurów”. Aby sprostać tym oczekiwaniom, musiałoby zacząć inwestować w uzdolnionych mieszkańców. Szansą Białegostoku na rozwój jest uczynienie z miasta rzeczywistej bramy na Wschód, która będzie łączyć Unię Europejską z Europą Wschodnią.

Z wypowiedzi wielu badanych wyłoniła się konkluzja, zgodnie z którą Białystok jest miejscem do życia dla ludzi, którzy mają chęci oraz energię, żeby inicjować zmiany i ich dokonywać, a także którzy są gotowi na poświęcenia z tym związane.

Białystok – miasto o tożsamości fasadowej

Próba dookreślenia tożsamości Białegostoku wydaje się zadaniem dość trudnym. Charakter Białegostoku kształtują cechy kontrastowe, a jednocześnie życzeniowy wizerunek miasta. Dlatego też tożsamość Białegostoku można uznać za „fasadową”. W potocznym rozumieniu „fasada” oznacza frontową ścianę lub elewację budynku. Słowa tego używamy także jeśli chcemy powiedzieć przenośnie o pozorach.

Białystok i białostoczanie bywają tacy, jakimi widzą nas inni. Na hasło „Białystok” składają się zewnętrzne opinie i oceny, które białostoczanie internalizują jako swoje własne. Często nie jest to więc obraz miasta utkany z osobistych odczuć mieszkańców. Tożsamość Białegostoku można uznać za „fasadową”, ponieważ opiera się na wyobrażeniach, stereotypach, mitach i postawach życzeniowych.

Tożsamość „fasadową” uwidocznia – uznawana za jedną z najważniejszych cech miasta – wielokulturowość. O Białymstoku mówi się (zarówno potocznie, jak i w oficjalnych dokumentach, działaniach promocyjnych) jako o mieście zróżnicowanym językowo, etnicznie i narodowo. Jednak współcześnie bardziej niż o wielokulturowości możemy mówić raczej o zróżnicowaniu kulturowym.

Przez wiele lat Białystok uznawano za stolicę Zielonych Płuc Polski, miasto postrzegane jest przez mieszkańców jako jedno z najbardziej „zielonych”. Jeśli jednak przyjrzymy się danym statystycznym, okazuje się, że jest to pewnego rodzaju mit, niemający odzwierciedlenia w rzeczywistości. Białystok zdecydowanie nie należy do czołówki miast z największym udziałem terenów zielonych w ogólnej powierzchni miasta (Prajsnar 2017).

Inna cecha to kierunek rozwoju Białegostoku upatrywany w szansie uzyskania statusu metropolii. Dziś już wiemy, że nie pozwoliły na to regulacje prawne. Wydaje się, iż ambicje dotyczące statusu metropolii były wyłącznie życzeniowe i rozbudzone zdecydowanie na wyrost, co z resztą potwierdziły liczne opinie badanych.

Tożsamość Białegostoku jest „życzeniowa” także w kontekście cech mieszkańców. Podkreślali to sami badani. Białostoczanie chcieliby być postrzegani jako wielokulturowi, gościnni i tolerancyjni, ale zdarzające się akty przemocy czy też agresji wobec cudzoziemców nie pozwalają części mieszkańcom postrzegać samych siebie w takich kategoriach. Jest to utrudnione także z uwagi na doniesienia medialne.

Białystok – sztuka współistnienia?

Warto zastanowić się, w jakim kierunku powinny zmierzać procesy kształtowania (się) tożsamości Białegostoku i jakie czynniki mogą mieć wpływ na jej ukształtowanie, tak, aby obecną tożsamość „fasadową” wypełnić konkretnymi treściami.

Z przeprowadzonego badania wyłania się możliwość kształtowania tożsamości miasta przede wszystkim poprzez kulturę. Zdecydowana większość badanych działa na rzecz miasta w oparciu o projekty kulturalne i społeczne, promujące dziedzictwo i historię miasta. Wśród ogółu opinii i refleksji na temat wartości kojarzonych z miastem znalazły się m.in: wielokulturowość, coraz atrakcyjniejsza oferta kulturalna i wydarzenia kulturalne pozytywnie wpływające na wizerunek stolicy województwa podlaskiego. Zdaniem badanych, także klimat miasta oprócz ludzi tworzy głównie oferta kulturalna. To także kultura, a konkretniej projekty i działania z tej sfery mogą stanowić wartość, wokół której możliwe byłoby zintegrowanie jak największej liczby białostoczan.

Stolica województwa podlaskiego potrzebuje instytucji czy inicjatyw, które w sposób nowoczesny i atrakcyjny będą opowiadać i przypominać lokalną historię, w tym czasy świetności miasta z okresu panowania Branickich i niegdysiejszą różnorodność kulturową, a także ważny i ciekawy okres międzywojenny. Warte docenienia i wspierania są istniejące już aktywności związane z upowszechnianiem wiedzy o dziedzictwie historycznym miasta.

Istotną kwestią jest dbałość o dekoncentrację miejsc kulturowych, tak, aby nie funkcjonowały one wyłącznie w centrum i jego okolicach. Aby móc budować więzi społeczne, tożsamość mieszkańców, ważne jest zapewnienie dostępu do dóbr kultury jak największej liczbie białostoczan, a więc także na osiedlach. W nawiązaniu do podnoszonej przez badanych wciąż zbyt małej aktywności twórców, warto animować jak najwięcej projektów i aktywizować młodych białostoczan do twórczych działań na rzecz miasta. Wiele projektów wzbogacających pejzaż kulturalny Białegostoku udało się już stworzyć, np. dzięki stypendiom artystycznym.

Potrzebne są również systemowe działania edukacyjne, uczące szacunku do grup odmiennych kulturowo, które kiedyś licznie zamieszkiwały Białystok. Dzięki edukacji Białystok będzie miał szansę stać się rzeczywistym miejscem dialogu i współistnienia różnorodnych kultur. Być może w niedalekiej przyszłości uda się przynajmniej w jakimś zakresie zrealizować część powyższych postulatów, chociażby dzięki uwzględnieniu ich w opracowanym przy udziale przedstawicieli świata kultury

i przyjętym przez Radę Miasta Białystok „Programie polityki kulturalnej miasta Białystok na lata 2018-2022 plus”.

Deyan Sudjic uważa, że „prawdziwe miasto stwarza swoim obywatelom wolność bycia tym, kim chcą. Z kolei sama idea miasta jest bardziej nieuchwytna, ale równie istotna jak dane statystyczne” (Sudjic 2017). Zdaniem Andrzeja Majera „miasto to jedność w różnorodności. Ze swoją architekturą i urbanistyką, cechami zbiorowości i ponadlokalnymi funkcjami miasto jest synonimem wielobarwności nadającej mu tożsamość” (Majer 2015). Dawnej, Białemustokowi wielobarwność nadawały różnorodne narody, grupy etniczne i religijne. Dziś, choć trudno jest odnaleźć ogólnie rozpoznawalne *genius loci* Białegostoku, wydaje się, że właśnie sfera kultury i aktywności w tej dziedzinie może pomóc odnaleźć ducha miasta i ukształtować jego tożsamość.

Bibliografia:

1. *Aktualizacja strategii rozwoju Białegostoku*. 2001. Białystok: Urząd Miejski w Białymstoku.
2. Arak Piotr. 2017. *Bezpieczne i otwarte miasta*. <https://europolis.schuman.pl/wp-content/uploads/2016/12/Europolis.-Bezpieczne-i-otwarte-miasta.pdf> (dostęp 14.04.2019).
3. Babbie Earl. 2004. *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
4. Biernacka Maja, Krzysztofek Kazimierz, Sadowski Andrzej. 2012. *Spółeczeństwo wielokulturowe – nowe wyzwania i zagrożenia*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
5. Dobroński Adam. 2001. *Białystok – historia miasta*. Białystok: Zarząd Miasta Białegostoku.
6. Dobroński Adam Czesław. 2012. *Historia Białegostoku*. Białystok: Fundacja Sąsiedzi.
7. Dobroński Adam Czesław, Szczygieł-Rogowska Jolanta. 2007. *Białystok. Lata 20-te, lata 30-te*. Instytut Wydawniczy Kreator.
8. Kłoskowska Antonina. 2012. *Kultury narodowe u korzeni*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
9. Lechowski Andrzej. 2009. *Białystok – przewodnik turystyczny*. Białystok: Dom Wydawniczy Benkowski.
10. Majer Andrzej. 2015. *Mikropolis. Socjologia miasta osobistego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
11. Oniszczyk Jan, Wiśniewski Tomasz. 2011. *Białystok między wojnami. Opowieść o życiu miasta 1918-1939*. Łódź: Księży Młyn – Dom Wydawniczy Michał Koliński.

12. Prajsnar Andrzej. 2017. *Które z naszych miast jest najbardziej zielone?* <https://biznes.interia.pl/nieruchomosci/news/ktore-z-naszyc-miast-jest-najbardziej-zielone,2490202> (dostęp 14.04.2019).
13. Sadowski Andrzej. 2006. *Białystok. Kapitał społeczny mieszkańców miasta*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
14. Sadowski Andrzej. 2009. *Tożsamość miasta jako kapitał kulturowy*. W: U. Abłażewicz-Górnicka, K. Krzysztofek, R. Oryszczyszyn, A. Sadowski (red.), *Kapitały społeczne i kulturowe miast środkowoeuropejskich i wschodnioeuropejskich pograniczy*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
15. Sadowski Andrzej. 1987. *Białystok w świetle badań społecznych*. Białystok: Ośrodek Badań Naukowych w Białymstoku, Instytut Nauk Społecznych Filii UW w Białymstoku, Urząd Miejski w Białymstoku.
16. Sadowski Andrzej. 1994. *Procesy ruralizacji: ludność wiejska w mieście*. Kraków: Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego.
17. *Strategia promocji i komunikacji marketingowej proinwestycyjnej, turystycznej i wewnętrznej Miasta Białegostoku*. 2009. Białystok: Eksdra MarketPlace, Urząd Miejski w Białymstoku.
18. *Strategia rozwoju Białegostoku*. 1996. Białystok: Urząd Miejski w Białymstoku.
19. *Strategia rozwoju Miasta Białegostoku na lata 2011-2020 plus*. 2010. Białystok: Urząd Miejski w Białymstoku.
20. Sudjic Deyan. 2017. *Język miast*. Kraków: Wydawnictwo Karakter.
21. *Sztuka współistnienia. Wniosek aplikacyjny o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury – Białystok 2016*. 2010. Białystok: Urząd Miejski w Białymstoku.